

Učitel: Pojd sem, dítě, uč se moudrým být!

Dítě: Co to jest moudrým být?

Učitel: Všecko, což potřebného, dobré znát, dobré dělat, dobré vyslovit.

Dítě: Kdo mému naučí?

Učitel: Já...

Jan Amos Komenský: Pozvání

Mohu chlapeček nedají pokoj, dokud nena-pří první sprostota slova na zed — a to je literatura.

Franťašek Rachlik: Kobaly

Jakým způsobem vedu děti k samostatné literární tvorbě a jak to souvisí se vztahem ke slovu mluvenému, jak to souvisí s divadlem a s přednesem? Hledám něco nového, nebo rozvádím a prohlubuj věci, které jsou již zřejmé? Co je vlastně mou cízladosť? — Všecko, což potřebného, dobré znát, dobré dělat, DOBRE VYSLOVIT! — Pokusím se „dobré vyslovit“ to, k čemu jsem ve své práci s dětmi došla.

Myslím si, že nám všem chybí možnost studovat literaturu. Četba se stala náplní volného času, jedněm ze způsobů tzv. kulturního využití a čtení všech věků a společenských skupin jsou schopni registrovat jednotlivé osobnosti i knihy všech literatury, jejich nejznámější díla, která se pak obvykle stávají předlohami filmového či televizního zpracování, a přestávají cítit potřebu zařadit si je do souvislosti literárních. Životopisné romány, které příhodovaly vždy dospívající mládež, protože se každý mladý člověk rád někým řídí, bezděky někoho napodobuje a bere si jej za vzor, se stávají spis reklamní záležitostí, plnou senzací a vnučnosti, která všechno opět vychází mnohem více ze souvislostí společenských a dobrových. Teorie literatury, jejich vnitřních souvislostí a návaznosti se dočítá na pokrač všechno zájmu.

V knize Devět měst píše Thornton Wilder o vzděláni a touze po něm — literatura a touha po něm dává do pohybu mnoho přiběhů a také je silně ovlivňuje. Je patrné, že hlavní postava románu, Teofili North, v přesně, k čemu chce děti věst.

K ČEMU JE CHCI VĚST JÁ? — K JISTOTĚ. K dětské jistotě, k lidské jistotě. A literatura (slovo psané), stejně jako divadlo a přednes (slovo mluvené) může být pro ně nejen výchovním bodem a orientační, ale i bodem opěrným ve chvílicích, kdy se budou cítit samy a nebudou schopny nalézt nebo navázat kontakt s někým, kdo by jim jej ozajmí.

Na počátku je vždy snaha dítě uvolnit, zbavit zábran, umožnit mu upřímný projev, spontánní sebevýjádření. Dítě samo sebe hledá a je se snáz být mu v tom hledání nápomocná. Když se staneme dětskými (a to platí i o vztazích mezi jednotlivými dětmi), nebrání se už nikdo z nás nově vznikající atmosfére, nezádálym situacím a reagujeme na ně. Tak se poprvé začne odhalovat vnitřní svět každého z nás, kolik jsme ochotni zjevit druhým, o kolik jsme schopni se podělit, do jaké míry toužíme ovlivňovat druhého člověka. PROZVÁME SPOLEČNĚ SVŮJ ČAS, povídáný tím, že je to i čas nově vznikajícího kolektivu, naplnějeme jej prací a vidíme, že její výsledky mohou být zdařilé i nezdařilé.

DĚTI HRY DIVADLO

Stupeň radosti, míra zklamání, podoba očekávání a celková představa o tom, kdo vlastně jako jednotlivci a jako celek jsme, je u všech dětí naprostě odlišná. Vychází předeším z toho, co dítě v takovém kolektivu a v sobě hledá, po čem v tomto období svého života touží. Jak s touto odlišností naložit, jak záročit a vzájemně propojit tu prozatím dětskou (ale již hluboce lidskou) odlišnost kaž-

dítě přijde, a téměř vždy by se dal provozovat za malo „vhodný“. Ale jsem přesvědčen, že je třeba dětem DOPRÁT VOLNOST, která jim v tomto případě poslouží jako možnost VYSLOVIT nějakou svou TOUHU.

Ale dítě zatouží po svobodě PROMLUVIT za sebe svými VLASTNÍMI SLOVY.

To je chvíle, kdy může nastoupit dramatická hra nebo literární tvorba (patřič-

ODKRYVÁNÍ VRSTEV aneb KRUH JAKO METODA

Ljuba Fuchsová v lednu v loňském roce v Kapličce o literatuře jako inspiračním zdroji pro dětské divadlo, loutkovské a recitační soubory (foto Karel Kerlický)

nější je asi mluvit o slovesnosti). Při dramatické hře musí dítě za postavu mluvit a jednat, musí na jejich názorech a postojích trvat. (Někoho tenhle způsob uvolňuje, někoho naopak spoutává — i tím je třeba počítat!)

V literární tvorbě či hře se dítě obraci na jednotlivá slova, tvorí z nich věty a hledá jimi cestu ke svému sdělení. V první fázi není možné brát příliš v úvahu formu literární prací, které jsou kostrbaté a zmatené. I když jsou velmi překvapilo to, jak jsou některé děti schopny vyjádřit svůj vnitřní svět plasticky a obrazivě.

Pocit této nové objevené a získané svobody přináší ovšem ihned i pocit zodpovědnosti a závaznosti, které se ke každému plněmu sebevýjádření pojí.

Pro práci, která má mít soustavnost a vývoj, je nezbytné, aby se dětem ZPOČÁTKU přesně URČOVÁLO TÉMA — nebo aby se podřezlo to téma, které dítě samo přineslo.

Proto považuji za nejvhodnější začít u mimoliterárních inspiračních zdrojů, s kterými pracují s dětmi ve všech čivíčných rozvíjecích fantazi a pohybovou zdatností.

Inspirativním zdrojem může být všechno ze světa, které dítě obklopuje. Na příklad knoflíky, kameny, dřevo, stromy, hračky, korále, bonbóny, známký... Abyste se zdroje dalo čerpat bohatě, musí dítě soustředit pozornost na ovládnutí i netrpělivost, která se ho zmociuje, rozbíhá-li se úvaha příliš do šířky. Proto je třeba děti vést do větší hľadby, aby je mohly využít zájemnost ODKRYVÁNÍ VRSTEV, odhalování závojů, cesty do nitra věcí, do jejich podstaty...

V této fázi, ve fázi vyjadřování se a formulovali, se na základě inspiračního zdroje vytvoří celý tematický okruh.

TEMATICKÉ OKRUHY vytvářím z několika důvodů a s několika záměry:

Bud se snažím rozšířit pojmovou oblast dítěte — např.: domov — vidět souvislosti, vztahy mezi členy rodiny, dokázat vyskýtlat atmosféru, spojovat jí s věcmi a barvami, dokázat pojmenovat věci nepříjemné;

Téměř vždy se divím, s jakým textem

— nebo hledám s dětmi pro důvěrně známé pojmy nová pojmenování; tím může dítě získat nový úhel pohledu (opět cvičení trpělivého a hubbského pozorování);

— nebo připravují děti na práci s textem — např.: ryby a život ve vodě v textu Daniely Fischerové Rybi pohádky, hodiny v textu Jamese Thurbera Třínačetky hodiny (hodiny jako předmět, jako míra času, vztah času k životu, pomíjivost, věčnost).

Mně nejmílejší je rituál ročních období, se vším, co ke každému patří.

Děti by měly psát svoje práce doma (do svých „deníčků“) a přinášet je do kolektivu, měla by v nich vzniknout tohoto přečíst práci ostatním.

Formu této práci zpočátku nijak neovlivňuji. Sledují skutečně jenom téma, které je pro všechny děti společné.

Vyslovit se, najít slova adekvátní počitom, přesná v popisu a dostatečně plastická, se dětem nemůže dařit hned, je třeba neustále ROZŠIROVAT JEICH SLOVNÍ ZÁSOBU. Ale vzhledem k čtením se děti samy mohou přesvědčit, kolik se jim podařilo sdělit, co měly na srdci, co chtěly vyjádřit.

Literární práce, která vede dítě k přesnému vyjádření, v něm může uvolnit pocit, které vychází právě z vnitřních souvislostí textu.

Dominávám se, že je nejlepší ZAČÍT PRIBEHEM. Můžeme udat okolnost a prostředí (po celou dobu tak můžeme vstupovat do hry s dalšími výzvami, otázkami, provokacemi) a přivést do děje postavy. Další už závisí jen na dětech, na jejich fantazi, na tom, co právě žijí. Proto se v jejich pracích objevují v podstatě dva nejsilnější proudy: buď píše dítě o tom, po čem touží a na co v životě čeká (příběh je spíše idylcký a může končit šťastně), nebo píše o tom, po čem touží, a čeho se muží jiným nedostávat (proto je příběh často smutný, dokonce tragický a také smutný končívá).

Při zadávání úkolů je velmi dobré dát nějaké vymezení, které však děti jako omezení nevímají. Např.: Je město, v něm ulice, v něm domy; každý dům má své známký. Proč dostať toto znamení? K jakému příběhu se toto znamení vztahuje? Jaký člověk tam žil, co prožil, kdo a co je za tím příběhem?

A to je velmi výhodný výchozí bod k přednesu i k divadlu.

Ljuba Fuchsová v lednu v loňském roce v Kapličce o literatuře jako inspiračním zdroji pro dětské divadlo, loutkovské a recitační soubory (foto Karel Kerlický)

jmena. Její příběh byl ve většině případu romantický, hrdinový, spojený s láskou.

Básně pochopily některé děti jako přímo součást příběhu a vložily jí do úst některé z dalších postav nebo jí na závěr, jako výraz svého obdivu, složily pro tu ženu samy.

Agatha Christie se ptá ve svém životopisu: „Kdo vybírá, co si člověk bude pamatovat?“ A sama odpovídá, že to nejsou nejsou celistvě zážitky, nýbrž ostré, VÝHROCENE, VYPJATE nebo něčím velmi MILÉ CHVILE.

Jmenuje se Lada. Je to královna. Není poyná ani zlá. Ale je smutná, hrůzně smutná. Chodí od jedné zábrany ke druhé, hned se divá na šásku, jak metají kozelce, hned vyšívá a potádá neví, co dělat. Jednou se šla projít do zahrady a v zahradě zpívala slavík, zpívala krásně, moc krásně, když ho Lada uslyšela, poslouchala, poslouchala až do večera. Druhý den šla zase a poslouchala slavík, jak krásně zpívá. Poslouchá a tu ke slavíku přiletí druhý slavík a zpívá jí oba. Tu kdesi se měly stromy se objeví dědušek. Ten přichází k Ladě a povídá: „To krásně zpívá ta láška. Láška, to je ten nejkrásnější zpěv, zpěv života. Jestli budeš zpívat ke králi zpěvem života, budeš mít největší štěstí — děťátko...“

Jana, 7 let

Jmenuje se Lada. Je to královna. Není poyná ani zlá. Ale je smutná, hrůzně smutná. Chodí od jedné zábrany ke druhé, hned se divá na šásku, jak metají kozelce, hned vyšívá a potádá neví, co dělat. Jednou se šla projít do zahrady a v zahradě zpívala slavík, zpívala krásně, moc krásně, když ho Lada uslyšela, poslouchala, poslouchala až do večera. Druhý den šla zase a poslouchala slavík, jak krásně zpívá. Poslouchá a tu ke slavíku přiletí druhý slavík a zpívá jí oba. Tu kdesi se měly stromy se objeví dědušek. Ten přichází k Ladě a povídá: „To krásně zpívá ta láška. Láška, to je ten nejkrásnější zpěv, zpěv života. Jestli budeš zpívat ke králi zpěvem života, budeš mít největší štěstí — děťátko...“

Jana, 10 let

KNIŽKY A PUBLIKACE O SLOVESNÝCH A LITERÁRNÍCH HRÁCH

Hry se slovy o příběhy. Metodický list z národní soutěže dětského literárního projektu, UDPM JF, Praha 1982

Jana Vobrovová: Literární a slovesná hry a výchozí materiály k samostřelnému literárnímu projektu, KDFM, Brno 1983

Sáňa Pilková-Zdeněk K. Slabý: Zájmové kroužky literární, UDPM JF, Praha 1983

Sáňa Pilková-Hana Budinská: Čtrnáct barevné kapky, MF-CÚR PO SSM, Praha 1979

Jindra Delongová-Silva Macková: Zájmové kroužky recitací dramatické, UDPM JF, Praha 1981

Jindra Delongová-Silva Macková-Sárka Štemberová: K činnosti zájmových kroužků recitací dramatické, UDPM JF, Praha 1984

Miloslav Dismán: Receptivní dramatické výchovy, SPN, Praha 1976 (2. díl vydán)

Josef Melínek: Dětská tvoriva hra, KKS, Hradec Králové

Hana Budinská: K činnosti zájmových kroužků loutkového divadla, UDPM JF, Praha 1984

Eva Machková: Zájmové dramatické her, cvičení a improvizace, OKS Praha-západ, Praha 1983

LJUBA FUCHSOVÁ

je učitelkou na literárně dramatickém oddělení Lidové školy umění v Praze 4; další informace o jejím stylu práce a o jejím přístupu k dětem najdete v této rubrice v loňském ročníku ČSL v čísle 11.

DĚTSKÉ PRÁCE INSPIROVANÉ PORTRÉTEM OD DIEGA VELÁZQUEZE

Tato dáma se jmenuje Marije Léro. Žije už sto let. Je z ní stará babička. Tak už to na světě chodíval. Když byla ještě mladá, prožila zážitky a příběhů jí vám jeden příběh poví. To bylo tak. Jednou psal rukou komikrni, že ho někdo skutečně prožil a sumu svých zážitků a zkušeností nám chce nyní sdělit. Takhle připravené děti dokází, myslí, nejlépe na sluchávat, a proto i skutečně pochopit, co jim spisovatel nebo básník chtěl říct.

A to je velmi výhodný výchozí bod k přednesu i k divadlu.

LJUBA FUCHSOVÁ, LŠU Praha 4

PŮVABNÉ KOBALTY FRANTIŠKA RACHLÍKA

mají podtitul Šest modrých dnů a také Týden světě modrých, modrých, tmavomo-drých, nebeských a mořských bajek, bájí a pohádek dědečka Hermelina Hradostaje Barabinského a vydala je v šesti sešitech v roce 1966 Mladá fronta. Ačkolik v titulu je všechno v titulu, že Kobalby vysly v 1. vydání, není to tak docela pravda. Jejich první verze byla vydána nakladatelstvím krásných knih F. J. Müller v roce 1944 s kresbami Jaroslava Nováka pod titulem Balty čili Kobaltské pohádky, které vypovídají dědeček Hermelin Hradostaj Barabinský svým dvěma vnučkům, Dájenovi a Dafanovi, menší společnosti slišnou a jimi uvedeným hostem. Tato první verze byla vydána Melantrichem v 500 číslovaných výtiscích.

... CO VŠECHNO ZAŽILA, TO UŽ NEVIM ...

135